

El Beheiri Nadja (egyetemi tanár, PPKE)

Római jogi fogalmak átvétele és újraértelmezése a keresztény gondolkodás fényében

Székfoglaló előadásomban a klasszikus kori római jogászok munkáiból indulok ki. Az általam kiindulópontként választott korszak a Kr. e. I. századtól a Kr. u. 3. századig terjed. Ez egy olyan időszak, amikor a kereszténység a jogászai véleményekben még csak bűncselekményként került említésre. A szakirodalomban igen ismert olasz Biondo Biondi egy háromkötetes monográfiában azt fejtegeti, hogy a keresztény császárok, különösen Jusztinianusz, a római jogot úgy emelték magasabb szintre, hogy keresztény értelmezést adtak neki. E vélemény szerint a Jusztinianuszi Kodifikáció már egy keresztény világképet tükröz.

Elfogadom a 2023-ban megjelent Oxford Handbook of Christianity and Law álláspontját, miszerint „Christianity shaped and was shaped” – azaz a korabeli jogszabályok alakították a keresztény gondolkodást, és maga a keresztény gondolkodás is alakított a jogrendszeren. E két irányba nyitó módszerrel szeretném beazonosítani azokat a pontokat, amelyeket a keresztény gondolkodók vettek alapul. Másrészt kiemelem azokat az eszméket, amelyek a fogalmaknak új értelmet adtak. Harmadik lépésben arra szeretnék utalni, hogy ezek a tételek kifejtik megújító erejüket a mai gondolkodásra is.

Előadásomban a következő négy példa mentén fogok haladni: a Digesta első titulusában szereplő fordulat: A a Digesta első titulusában szereplő megállapítás, hogy a jogászok a *vera philosophiára* törekedtek; a *dignitas* fogalma; a római család, különösen a nők és a rabszolgák helyzete; a munkáról szóló evangéliumi példabeszéd.

1. A *vera philosophia* értelmezésével kapcsolatban több álláspont került megfogalmazásra. Az eltérő értelmezés abból fakad, hogy a modern szerzők sokszor más-más ismeretelméleti megközelítésből indulnak ki. Miközben a realista filozófia a hangsúlyt a megismerés tárgyára helyezi, a szubjektivisták az irányzatok a megismerő alany tevékenységét helyezik előtérbe. A keresztény gondolkodók közül Szent Ágoston a *vera philosophiát* az ember értelmi és erkölcsi képességeinek integrálására való törekvésként értelmezte. Ennek legjobb megtestesítője az egyházatyja szerint saját édesanyja volt.

2. A *dignitas* fogalma közvetlenül a római jogi tradícióból származik. Ciceroval összhangban, a római jogászok a *dignitast* az erényes élet eredményeként értelmezték. A keresztény gondolkodók összekötötték a *dignitast* az *imago Dei* tanításával. A keresztény értelmezés szerint a méltóság már nem a teljesítményből fakad. Az emberi méltóság abból ered, hogy minden ember Isten képmására lett teremtve. A fogalom eme értelmezése kiemelte a *dignitast* a *iustitia* – az igazságosság – kereteiből, és a minden emberre kiterjedő szeretet összefüggésébe helyezte azt.

3. Egy lényeges különbség az ókori tapasztalat és a mai családkép között abban rejlik, hogy a mai ember számára a család sokszor csak a magánszférára korlátozódik. Ezzel szemben Cicero a házasságon alapuló családot *seminarium rei publicae*-nek nevezi. A *seminarium* kifejezés a *semenből*, vagyis a magból ered, tehát azt az ősforrást jelöli, amiből valami létrejön. Amikor összehasonlítjuk Szent Pálnak a korinthusiakhoz írt levelében megfogalmazott állításait a római forrásokkal, azt látjuk, hogy az apostol felfogása igen előremutató volt. A házasság - cölibátus dichotómia bevezetésével Pál magát az embert helyezi előtérbe, és a házasságot és a cölibátust

egyaránt Isten ajándékként értelmezi. A nő helyzetére való tekintettel a római jog azzal nyújtott jó kiindulópontot a keresztény gondolkodók számára, hogy a nőket, a görög filozófiával ellentétben, nem hiányos lényekként közelítette meg. Szent Pál tanításának megfelelően, a kereszténység hangsúlyozta a nők és férfiak közötti, Krisztushoz való rendeltségükből fakadó, radikális egyenlőséget. A rabszolgaság megítélésével kapcsolatban a korai kereszténység, bár a korabeli társadalmi berendezésen nem tudott változtatni, a rabszolgákhoz való emberi hozzáálláson igenis, tudott újításokat bevezetni.

4. A Máté evangéliumában szereplő, a szőlőmunkásokról szóló példabeszéd leképezi a római *locatio conductio operarum* elnevezésű konszenzuál-szerződést. A gazda döntése, hogy minden munkásnak ugyanannyi bért fizet, függetlenül attól, hogy a nap melyik szakaszában állt munkába. Ez összhangban áll azzal a római gyakorlattal, hogy a *locatio conductio* keretében egy nap volt az általános elszámolási egység. Így a példabeszédből világosan kidomborodó üzenet az, hogy Isten az embert életének bármely szakaszában szőlőjébe fogadja. A példabeszéddel kapcsolatban felidézhetjük XVI. Benedek *Caritas in veritate* c. enciklikájában megfogalmazott követelményét: a kereskedelmi kapcsolatokban az ingyenesség és az ajándékozás elvének is helyt kell adni.